

Miskolci Egyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet

Információs és Médiajogi Tanszék

ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

AZ INTERNET MAGA ÜZENET

Szerző: **Szikszai Marcell**

IV. évfolyam

Témavezető: **Prof. Dr. Majtényi László**

intézeti tanszékvezető egyetemi tanár

University of Miskolc

Faculty of Law

Institute of Legal History and Jurisprudence

Department of Informational and Media Law

NATIONAL SCIENTIFIC STUDENTS' ASSOCIATIONS ESSAY

THE INTERNET IS THE MESSAGE

Author: **Marcell Szikszai**

IV. year

Consultant: **Prof. Dr. László Majtényi**

professor head of department

A TDK dolgozatban ismertetett kutatómunka az EFOP-3.6.1-15-2016-00011 jelű "Fiatalodó és Megújuló Egyetem - Innovatív Tudásváros - a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése" projekt részeként - a Széchenyi 2020 keretében - az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg".

TARTALOM

1. Bevezetés.....	5
2. Fogalmi alapvetés.....	8
2.1. Információs jogok.....	8
2.1.1. Információszabadság	8
2.1.2. Adatvédelem	9
2.2. Az információs társadalom.....	10
3. Az internet mint médium.....	12
3.1 Marshall McLuhan a média internet előtti paradigmaváltásairól	12
3.2. Az internet megjelenése.....	14
3.3. Az internet Magyarországon	16
3.4. Az internet szabályozhatóságáról Lawrence Lessig nyomán.....	19
4. Az internet hatása a hatalmi ágakra.....	21
4.1. Alapvetés	21
4.2. A végrehajtó hatalomra	21
4.2.1. Élő utópia – Kína.....	21
4.2.2. Magyarországi tendenciák	24
4.3. A törvényhozó hatalomra	25
4.4. A bírói hatalomra.....	25
4.5. Konklúzió	26
5. Az információs jogok és az internet	27
5.1. Bevezetés	27
5.2. Az információszabadság kiteljesedése.....	27
5.3. Adatvédelmi problémák megjelenése.....	30
5.3.1. Privacy paradoxon.....	31
6. Összegzés	33
Irodalomjegyzék.....	34
Internetes források jegyzéke.....	37
Jogszabályjegyzék.....	39

1. BEVEZETÉS

Az internet megjelenéséhez nagy reményeket fűztek már technikai megvalósítása előtt is. 1968-ban J. C. R. Licklider, az DARPA¹ kutatója ezt írta a számítógépes kommunikációról: „a jövő on-line interaktív közösségei nem földrajzi hely, hanem hasonló érdeklődés alapján fognak szerveződni.” A számítógépek által az „élő információ gazdagságával érintkezhetünk”; nem olyan passzív módon, mint a könyvtárakban, mert az információk gyarapításához mi is aktívan hozzájárulunk. Már ekkor rávilágított arra, hogy egy új médium közeleg, amely a korábbi, egy- vagy kétirányú kommunikációs eszközökhöz képest merőben más közeggé fog válni: először valósulhat meg a több a többhöz kommunikációs forma. Elképzelése szerint egy ilyen közeg már önmagában sokkal hatékonyabbá teheti a problémamegoldást tetszőleges számú résztvevő között, hiszen azonnal több információt tudunk megjeleníteni bármilyen tény tisztázása érdekében. Licklider koncepciójában az új „telekommunikáció” nem más, mint az egyéniség kiterjesztése. Látható tehát, hogy a számítógépes hálózatok tekintetében a kezdeti elgondolások túlmutattak azon, hogy pusztán egy új kommunikációs közeget hozzanak létre, és már akkor – talán kissé idealisztikus – társadalmi hatásaival számoltak, amikor még csak néhány tucat felhasználó tudott hozzáférni a számítógépekhez (LICKLIDER, 1990, eredetileg 1968-as jelentés, pp. 21-38).

Ehhez képest manapság a legnagyobb számítógépes hálózattal, az internettel kapcsolatban számos aggály felmerült már. Ide sorolható a túlzott állami ellenőrzés veszélye, a médiaóriások adatkezelése, az információs buborékok kialakulása, a fake news terjedése, tömeges adatlopások vagy a társadalom manipulációja. Egy 2017-es amerikai felmérésben azt vizsgálták, hogy az emberek hány százaléka fél különböző, egy teszten előre megadott jelenségektől (CHAPMAN UNIVERSITY, 2017). E lista élvonalában kifejezetten adatvédelmi, az internet által generált félelmek találhatók: személyiséglopás (41%), cyber-terrorizmus (39%), a kormány által tárolt személyes adatok (36%), és a vállalatok adatéhsége (szintén 36%). Ezek nagyjából egy szinten vannak többek között a terrorizmussal (38%), ittas járművezető általi gázolással (35%), vagy a nukleáris támadással (35%). Természetesen ezek az adatok az

¹ Defense Advanced Research Projects Agency, az USA Védelmi Minisztériumának kutató szerve

emberek szubjektív belátásán alapulnak, és az aktuálpolitikai helyzet szerint változnak is,² emellett egy amerikai felmérésről van szó, mégis látható, hogy az adatvédelmi problémák erősen élnek a köztudatban, és az ebből levonható következtetéseket a magyarországi viszonyokra is lehet alkalmazni.³

A magánszféra védelmének és az állam átláthatóságának kérdéskörével már az internet előtt is foglalkoztak, nem beszélve arról, hogy az első adatvédelemről és információszabadságról szóló törvényeket már az 1970-es években megalkották, amikor még csak elektronikus adatbázisokat használtak, és személyes célokra még csak korlátozott mértékben használtak számítógépeket, mivel kezelésük szaktudást igényelt. Azt azonban beláthatjuk, hogy az internet nélkül ezek a problémák sokkal kisebb mértékben jelentkeztek a köztudatban, ennek megfelelően pedig az e tárgykörökben hozott törvényhozás is több szakaszban valósult meg világszerte. Úgy vélem, hogy az a technikai fejlődés, amely az elektronikus adatbázisok, a számítógépes hálózatok, végül az internet megjelenéséhez vezetett, fokozott jelentőséget nyújtott az adatvédelem és az információszabadság egyre szélesebb körben történő szabályozásának.

Elemzésem célja annak bemutatása, hogy az internet megjelenése és elterjedése milyen hatással volt az információszabadságra és az adatvédelemhez való jogra, tekintettel arra, hogy ezek az internet világszintű elterjedése előtt már létező jogok voltak. Az internet – vagy bármely médium, mint ahogy majd alább kifejtem – nem pusztán egy műszaki teljesítmény, vagy egy hatalmas adattovábbító közeg, hanem egy olyan tényező, amely jellegénél fogva hozott változásokat a társadalom életében, így természetesen a jogi szabályozásban is. Mindezt bizonyítja, hogy az internet kimutatható hatással volt az államhatalmi ágak működésére, valamint megjelent az elektronikus információszabadság, az adatvédelem területén pedig már

² A 2015-ös listán a vállalatok által kezelt személyes adatokból fakadó félelem „előkelő” helyen, a 3. helyen szerepelt 44%-kal (a 2017-esen ezt olyan félelmek előzték meg, mint a korrupt köztisztviselők, az új egészségügyi program, Észak-Korea, környezetvédelmi problémák). Az USA-ban a már rendszeresnek tekinthető megfigyelési botrányok miatt az adatvédelmi problémákról sokkal többet hallani a közvéleményben, mint például Magyarországon, már csak ezért is érdemes figyelmet szentelni az ottani tendenciáknak.

³ Például a híres Snowden-botrányról a hazai média is igen részletesen beszámolt, https://index.hu/kulfold/2013/07/22/minden_ami_snowden/ [megtekintve: 2018-10-29]

különböző szabályozási generációkat különböztethetünk meg, köszönhetően például a fentiekben bemutatott, statisztikailag mérhető problémáknak. Ha az előbbiek alapján feltételezzük, hogy az internet több, mint közeg, akkor az alább részletesen taglalt, Marshall McLuhan elgondolása alapján valóban üzenetként értelmezhetjük, hatása pedig értékelés tárgya lehet.

Dolgozatomban ezeket a kérdésköröket vizsgálom, kiindulásom alapját pedig a technológiai determinizmus képviseli, miszerint a társadalom technikai fejlettségének foka a társadalmi érintkezés minden formájára kihatással van, ezért a technológia fejlődése a társadalmi változások egyedüli és legnagyobb hajtóereje.⁴ Ezzel szemben megemlítendő a technológiai neutralizmus irányzata, miszerint a technológia önmagában semleges, csak annak felhasználási módja értékelhető (SZŐKE, 2015, 26. p.). A dolgozat végére a technológiai realizmus irányát kívánom elérni, miszerint ez a kérdéskör ennél jóval árnyaltabb, a társadalom és a technológia folyamatos kölcsönhatásban vannak egymással, valamint gazdasági, politikai és jogi kérdések is felmerülnek ebben a témában.⁵

⁴ Az adatvédelem és a technológia fejlettségének összefüggésében csoportosít különböző szerzőket REGAN, 1995, pp. 11-13., így például Orwellt és Aldous Huxleyt a deterministák közé sorolja, de ide sorolható az alább részletesebben bemutatott Marshall McLuhan is.

⁵ Ld. az internet szabályozhatóságának problematikáját, e dolgozat 3.4. pont

2. FOGALMI ALAPVETÉS

2.1. INFORMÁCIÓS JOGOK

A téma behatárolása végett elengedhetetlen néhány alapvető fogalom tisztázása. Nem célom, hogy végeláthatatlan terminológiai összehasonlításokba kezdjek, mivel egységes álláspont még nem alakult ki a tárgykör sokszínűsége, és a privacy fogalmának eltérő értelmezései miatt. Már az információs jogok kategorizálása sem egységes. Az Alkotmánybíróság az információs szabadság és az adatvédelem mellett ide sorolta a véleménynyilvánítás szabadságát is⁶, mint a kommunikációs alapjogok anyajogát. A hivatkozott határozat e szabadság alá kategorizálja többek között a szólás-, és sajtószabadságot, azaz valamennyi médium szabadságát, továbbá az „informáltsághoz való jogot, az információk megszerzésének szabadságát”⁷. Mivel a véleménynyilvánítás szabadsága és az internet viszonya sokszor teljes doktori disszertációk tárgyát képezi, ezért erre dolgozatomban nem kívánok kitérni. Majtényi László szerint ez a csoport két jogot foglal magában: az információs szabadságot és az adatvédelmet, mint „a két szabadságot” (MAJTÉNYI, 2010, p. 11.) Munkám szempontjából ez utóbbi megközelítést látom célszerűbbnek.

2.1.1. INFORMÁCIÓSZABADSÁG

Az információs szabadság Majtényi fogalma szerint a közérdekű információk megismerésének joga, valamint a hivatalos iratokba való betekintéshez való jog (MAJTÉNYI, 2010, p. 30.). E jog célja az, hogy az állam átlátható legyen, amely más alapjogok mellett elsősorban a véleménynyilvánítás szabadságának logikai előfeltétele, az államról szóló információk hiányában ugyanis elképzelhetetlen az annak tevékenységéről való vélemény kialakítása. Az információs szabadság jogának érvényesülése rengeteg formában nyilvánulhat meg a parlamenti ülések nyilvánosságával kezdve, a közfeladatot ellátó szervek elektronikus közzétételi kötelezettségével bezárólag. Az információs szabadság kialakulását, és napjainkban való megvalósulását az 5.2. pontban vizsgálom részletesen.

⁶ 30/1992. AB határozat

⁷ Arról nem is beszélve, hogy a határozat ide sorolja még például a tudományos vagy művészeti szabadságot vagy a vallásszabadságot is.

2.1.2. ADATVÉDELEM

Az adatvédelem Jóri András meghatározása szerint „olyan jogi védelem, amely az egyének magánszférájának védelmét célozza az egyénnel kapcsolatba hozható adatok (személyes adatok) kezelésére vonatkozó szabályok előírásával” (in SZŐKE, 2014, p. 13.). Székely Iván fogalmában az összes adatkezelő tevékenység, és az összes ezzel kapcsolatos jogi szabályozás ide tartozik: „a személyes adatok gyűjtésének, feldolgozásának és felhasználásának korlátozása, az érintett személyek védelmét biztosító alapelvek, szabályok, eljárások, adatkezelési eszközök és módszerek összessége.”⁸ Az egyesült államokbeli szakirodalomban a privacy jelentésébe beletartozik többek között az abortusz kérdése is, Majtényi az adatvédelem tárgyának összefüggésében ezért szűkítő értelemben használja az *információs privacy* kifejezést. Ezekből az adatvédelmi fogalmakból kitűnik, hogy nem az adatok, hanem a magánszféra vagy a privacy védelmét tűzik ki célul, mivel maguknak az adatoknak a védelme már adatbiztonsági kérdés, amely már az informatika tárgykörébe tartozik. A magánszféra és a privacy fogalmát a magyar szakirodalom sokszor félreérthetően cserélgeti, bár azt mindegyik szerző megjegyzi, hogy a privacy valójában sokkal tágabb fogalom. Az angolszász szerzők szerint pedig a privacy eleve egy dinamikusan változó fogalom (ld. pl. FINN & WRIGHT & FRIEDEWALD, 2013, p. 28).⁹

Dolgozatomnak nem célja, hogy feltárja a privacy jelentéstartományát, ezért helyette a magánszféra némiképp világosabb fogalmát fogom használni. Az adatvédelem ebben a megközelítésben a magánszféra védelmének az egyik eszköze, amelynek biztosítását deklarálja az Alaptörvény¹⁰, és szerepel a Ptk. nevesített személyiségi jogai között¹¹ is. A magánszféra, a személyiség meghatározhatóságát azonban árnyalja az a probléma is, hogy a technológiai paradigmaváltások következtében az egyéneknek a saját magánszférájukhoz való viszonya eddig példátlan mértékben változik. Az adatvédelemmel kapcsolatban egy problémakörrel foglalkozok az alábbiakban: az ún. privacy paradoxon jelenségével.

⁸ uo.

⁹ A privacy hét típusát különböztetik meg.

¹⁰ VI. cikk (3) bek. a közérdekű adatok megismeréséhez való joggal együtt deklarálja.

¹¹ Ptk. 2:43. § e) pont

2.2. AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM

Nem véletlen, hogy az információs jogok első jelentősebb szabályozásai, és a számítógépek közötti kommunikáció egy időre, az 1970-es évekre esik. A szakirodalom ezt az időszakot jelöli meg az információs társadalom kialakulásának.¹² A számítástechnika az 1960-as évek végére érte el azt a szintet, hogy képes legyen elektronikus adatok nyilvántartására. Ennek várható következményei ekkor kezdték el foglalkoztatni a társadalomelmélet képviselőit is. A szakirodalom mérföldköve volt 1973, amikor Daniel Bell a korábbi *posztindusztriális társadalom* terminus helyett kezdte el használni az *információs társadalom* kifejezést.

Manuel Castells, napjaink társadalomtudományainak egyik legtöbbet idézett kutatója, a 2000-es években már *hálózati társadalomról* beszél (in HEINDLEIN & PRAZSÁK. 2005). Castells szerint a hálózati társadalom az információs technológiai paradigmával jelent meg, amelynek főbb jellemzői a felsorolása alapján az alábbi módon foglalhatók össze:

- Az új paradigma nyersanyagát az információ alkotja.
- Az új technológiák „mindent” áthatnak ebben a paradigmában.
- Ezekre az új információs technológiák logikáján alapszik valamennyi rendszer vagy kapcsolathalmaz.
- Az információs technológiai paradigma a rugalmasságon alapul.
- A speciális technológiákat egyre nagyobb mértékű konvergencia jellemzi, amely egy erősen integrált rendszer kialakulásához vezet, tehát az egyes médiumok határai egyre inkább elmosódnak, vagy, ahogy Castells fogalmaz, „a technológia régi, egymástól elkülönült pályagörbéi a szó szoros értelmében megkülönböztethetlenné válnak”.

Castells mint a technológiai realizmus képviselője természetesen nem egy új ideológiát kívánt felépíteni ezzel, pusztán rávilágított arra, hogy az információs forradalom legalább olyan nagyságrendű történelmi esemény, amelyhez fogható a 18. századi ipari forradalom óta nem láttunk, vizsgáljuk e tárgykört akár gazdasági, akár kulturális szempontból (Castells, 2005, pp.

¹² Ez az időbeni behatárolás természetesen csak az Egyesült Államokra áll, többek között Magyarországon más tendenciák uralkodtak még.

71-77.).¹³ A spanyol szerző erre hozza fel példának Katalónia és Spanyolország többi része közötti gazdasági, társadalmi különbségeket. Az információs társadalom technológiai áttöréseinek időszakát az 1940-es években jelölik meg, amikor megszületett az első programozható számítógép és a tranzisztor. Számítógépek közötti kommunikáció azonban csak 1969-től létezett, amely az ARPA projekt keretében valósult meg, melynek széleskörű használata még váratott magára, az egyes országokban más fázisokban terjedt el. Ezt részletesen a 3.2. pontban mutatom be.

CZÉKMANN az előbbi szerzők ismeretében az *infokommunikációs társadalom* fogalmát adta meg 2016-os PhD értekezésében (p. 7.). A szerző a következő meghatározást adja: „azon posztindusztriális fogalmakat, ahol a digitális vagy infokommunikációs eszközök és alkalmazások immáron társadalomformáló erőként működnek, infokommunikációs, vagy információs társadalomnak nevezzük.” Az ő megközelítésében az információs társadalom pusztán környezet, amely lehetővé tette az új technológiai eszközök megjelenését. Castells-szel összhangban ennek a társadalomnak jellegzetességeként az ún. Moore-törvény jelöli meg, amely kimondja, hogy az infokommunikációs eszközök sebessége 18 havonta megduplázódik.

Meglátásom szerint mindez pusztán annyit támaszt alá, hogy nemcsak az információs társadalom fogalmára nincs általánosan elfogadott definíció, hanem még az elnevezésében is eltérések vannak. Az információs társadalomnak számos tulajdonsága felsorolható, mivel azonban jellegénél fogva folyamatosan változik, egzakt fogalma még várat magára. Az mindenesetre megállapítható, hogy az 1970-es években kialakult, napjainkat jellemző társadalmi formáról van szó, amelyet egyértelműen a technológiai fejlődés okozta médián belüli paradigmaváltások határoznak meg.

¹³ Ezt azzal támasztja alá, hogy az ipari forradalom tudományos és technológiai feltételei már száz évvel azelőtt adóttak voltak.

3. AZ INTERNET MINT MÉDIUM

3.1 MARSHALL MCLUHAN A MÉDIA INTERNET ELŐTTI PARADIGMAVÁLTÁSAIRÓL

Hagyományos értelemben a média tömegtájékoztatás, tehát a hírek közlésére, szolgáltatására vagy terjesztésére hivatott közeg, az ezekhez szükséges technikai eszközeinek és művelőinek az összessége (vö. TÓTH & VASS, 2012, pp. 21-22.). Kiindulhatunk a görög *mésos*, a latin *medium* szavakból is, amelyek jelentése a „középen fekvő vagy más dolgok között lévő dolog”, vagy „közvetítő test vagy mennyiség”. Látható, hogy ezen megközelítések a médiának a közvetítő jellegét emelik ki, ezért pusztán eszközként tekintenek rá, amelynek célja a tömeges szintű kommunikáció elérése, ebből a szempontból pedig teljesen semleges az adott médiumnak a mibenléte, amennyiben a kívánt célt elértük.

Ezt az elgondolást építi tovább Marshall McLuhan is, aki szerint egy médiumon keresztül közvetített üzenet önmagában képtelen jelentős változásokat hozni egy társadalom életében, ha nem vesszük a médium természetéről (MCLUHAN, 1967). Ahogy megváltoztatja az ábécé megtanulása a gyermek külvilágról alkotott képét és viselkedését, úgy alakította az ismeretek szerzésének módját a nyomtatott média, a könyvek megjelenése, mint ahogy napjainkban az elektronikus eszközök elterjedése is. E változás alatt az emberi kapcsolatok megváltoztak, a tér és az idő egyre kevésbé jelentett akadályt. Ahogy Luther Márton korában a nyomda forgatta fel a világot, úgy McLuhan munkássága alatt a televízió, napjainkban pedig az internet. McLuhané már a *Gutenberg-galaxist* meghaladó korszak, amelyben nem a nyomtatott média uralkodik, hanem már az „elektromos egyidejűség egyesített tere” (MCLUHAN, 1962, p. 1.). Modern társadalmunkat globális falunak nevezi az információk végeláthatatlan, azonnali cseréje és a magánélet egyre inkább beszűkülő terére utalva. Felfogása szerint a média emberi adottságok kiterjesztése, így - metaforájával élve - „a kerék a láb kiterjesztése, a ruha a bőr kiterjesztése, a könyv a szem kiterjesztése, az elektromos áramkör a központi idegrendszer kiterjesztése”.¹⁴ McLuhan megállapításait olykor bár metaforikus formában tette meg, látható, hogy már az 1960-as években, jóval mielőtt az egyetlen Google-

¹⁴ Hasonló, kevésbé metaforikus megközelítések Castellsnél is találhatóak, pl. nála a számítógépek, a kommunikációs rendszerek, a programozás az emberi elme felerősítésének eszközei (i.m. 2005 p. 69.)

keresés vagy tweetelés megtörtént volna, egészen pontos vízióval állt elő a modern társadalom mibenlétéről.

Az előbb emlegetett kanadai irodalomtörténészt persze már életében számos kritikával illették. Egyes felfogások szerint médiafogalma túl tág, mivel például McLuhan hozzáveszi az öltözködést, az írást, az autót és gyakorlatilag az emberi technológiai fejlődés összes vívmányát (KUBEY, 2002). Szemére vetik azt is, hogy a média célja formájától függetlenül ugyanaz: a tömegek támogatásának elnyerése, ezért nincs is igazán értelme rendszerezni az egyes médiumokat. Véleményem szerint azt azért a javára írhatjuk, hogy korszakalkotó módon egyáltalán szempontrendszert állított fel az egyes médiumok besorolhatósága érdekében. A médiát annak célja mellett még számtalan szempont szerint tudjuk vizsgálni, például a kommunikáció iránya, a kommunikációban résztvevő felek aktivitása vagy passzivitása szerint, vagy éppen a megmozgatott adatmennyiség alapján – nem beszélve ezek társadalmi hatásairól, és olyan problémákról, amelyek egy adott médium nélkül fel sem bukkantak volna. Nincs ez másképp az internet esetében sem. A kritika szerint továbbá McLuhan a saját jövőképét túlságosan is fantáziaképekre bízta a részletes elemzések ellenére, én azonban úgy vélem, mégis találó volt az „integral man” előképe, egy olyan emberé, amely azonnal képes megosztani gondolatait, aki már nem a nyomtatott kultúra tudósa, hanem egy új korszak művésze (MCLUHAN, 1964).

Mások arról számolnak be, hogy McLuhan felfogása túlságosan rendszerezetlen, több tekintetben ellentmondásos (JACOBS, 2011). Például elsöre hangzatosnak tűnik a médiumok felosztása, miszerint egy médium lehet „forró” vagy „hűvös”. A forró médium az, ami a legnagyobb mértékben terjeszti ki az érzékszervünket, ezáltal pedig minél több információt képes átadni. Így a fotó forró médiumnak minősül, mert a vizuális képességeinket erőteljesen kiterjeszti, míg a rajzfilm hűvösnek, mivel az kevesebb vizuális információt nyújt. A telefon hűvös médium, mivel kevés információt juttat el a fülhöz; kérdés akkor, hogy a televíziót miért sorolta McLuhan ugyanúgy a „hűvös” kategóriába. McLuhan felosztása valóban nem egyértelmű, a médiumok tudományos szintű rendszerezésére nyilvánvalóan alkalmatlan, az internetet nem is lehetne ez alapján hova besorolni. Fontos megjegyezni azonban, hogy McLuhan munkássága csupán néhány évvel az internet megjelenése előtt született, és ő a televízió dominanciáját tartotta olyan volumenű változásnak, mint amilyenek a szakirodalom formálói az internet elterjedését manapság. Elképzelése szerint egy televízió alapuló jövő követte volna a nyomtatott könyv-alapú múltat, tehát az alapvetően intenzívebb információs forrásként működő, lineáris médiát az asszociatív jellegű, akusztikus média váltotta volna le.

Azt is szemére vetik, hogy az egyes korszakokat, amelyeket mindig meghatározott médiumok uralnak, nem önmagukban, hanem egymás viszonylatában szemléli, így nem arról ír, hogy a televízió térhódítása alatt milyen az emberek felfogása, hanem arról, hogy a korábban irodalmi közegben nevelkedett emberhez képest hogyan változtunk, és az elkövetkezendő „elektronikus adatbázisok kora” mit hagyhat maga után. Azt azonban már a kritikusai is elismerik, hogy az efféle pragmatikus gondolkodás a médiatörténetben máig példátlan. McLuhant egyértelműen technológiai determinizmus jellemzi, szerinte a történelmi korszakokat a technológia és ezáltal a média fejlődése határolja el egymástól. Úgy gondolom, hogy az információs társadalom kialakulására valóban áll ez a felvetés, hiszen az új elektronikus eszközök elterjedésének társadalmi hatása vitathatatlan, célja pedig alapvetően az volt, hogy egy új korszakot határoljon egy korábbtól. Mindenesetre az kérdéses, hogy ezt a gondolatot alkalmazhatjuk-e például a Gutenberg előtti korokra is, ebben az esetben ugyanis feltételezzük, hogy az emberi fejlődés menete pusztán médiatörténeti probléma. Ez már valóban kétséges, egy társadalmi forma kialakulása mögött nem csak technológiai, hanem gazdasági, politikai és még számos indok meghúzódik, nincs ez másképp az információs társadalom esetében sem.¹⁵ Végezetül a mcluhani gondolatból kiindulva leszögezhetjük, hogy minden társadalomban meghatározó szerepe van az adott korszakban domináns médiumnak, így jelenleg az internetnek is, valamint, hogy pusztán egy adott médiumra való reflektálás egy paradigmaváltás időszakában sokkal messzemenőbb spekulációkhoz, következtetésekhez vezethetnek.

3.2. AZ INTERNET MEGJELENÉSE

A műszaki fogalmak elkerülésével igyekszem körülhatárolni, hogy mit értünk internet alatt. Kérdés ugyanis, hogy mit nevezünk internetnek, mikor „jelent meg”, mikor terjedt el egyáltalán. Az internet tágabb értelemben számítógépes kommunikációs hálózatok hálózatát jelenti. Szűts megközelítésében „az internet a fizikai eszköz, test, mely más rendszerek mellett magában foglalja a világhálót is (World Wide Web) (SZÜTS, 2013, p. 11.). A világháló az, amire hétköznapi értelemben gondolunk, amelyet böngésző segítségével használunk, alapvető jellemzője a hipertextualitás, tehát az **asszociatív jellegű felépítés**, egy olyan rendszer, amely

¹⁵ BELL például először a posztindusztriális társadalom gazdasági problémáival foglalkozott, és ebben a megközelítésben kezdte el használni az információs társadalom kifejezést – igaz, McLuhan fő művei után 10 évvel.

a hiperlinkek és az URL¹⁶-ek hálózatosodásával folyamatosan bővül. A hipertext pedig „**nemlineáris, linkeket** tartalmazó szöveg”. Mindez továbbra sem világít rá a világháló mibenlétére, így e fogalommeghatározások mellett is elengedhetetlen történeti módszerrel is bemutatni ezt a médiumot (CASTELLS, 2005, pp. 86-98.).

Egy kisebb számítógépes hálózatot már 1969-ben létrehoztak ARPANET néven, amely eredetileg a hidegháború szüleménye volt, és célja pedig az volt, hogy egy esetleges atomcsapás esetén az Egyesült Államok területén több ponton ugyanúgy fennmaradjon a kommunikáció egy decentralizált, csomagalapú hálózat keretében. Ezt követően az USA hadügyminisztériumával együttműködő egyetemeken használták kutatási célokra, ahol rövidesen a katonai feladatokkal kapcsolatos üzeneteket már nem tudták elválasztani az általános jellegű tudományos eszmecseréktől és a személyes beszélgetésektől. A számítógépes kommunikációnak olyan hálózatát hozták létre, amely képes bármely csomópontból bármely csomópontba információt küldeni, és akkor is fennmarad, ha a hálózat egyik tagja valamilyen módon lecsatlakozik a hálózatról. A későbbiekben több ilyen hálózat összekapcsolásával létrejött hálózatnak adták az INTERNET nevet, amelyet az 1970-es közepén kezdtek el használni a kutatók. 1991-ben Tim Berners-Lee megalkotta az első böngészőt, így az átlag felhasználó számára is kezelhetővé vált az internet.¹⁷ 1992-ben már 26 weboldal létezett, ezeket főleg egyetemek üzemeltették. 1994-ben az első széles körben ismert böngészőt, a Mosaic-ot már több, mint egymillióan használták. A szakirodalom az internet exponenciális növekedését innentől számítja (I. PETER, 2003).

A kezdeti erős állami kontrollnak a privatizáció vetett véget 1995 áprilisában, amikor magánkézben lévő nagyvállalatok tulajdonosai megállapodást kötöttek egymással, amelynek keretében az internet megkezdte kontrollálatlan terjeszkedését a regionális hálózatok felé is. Erre az évre alakult ki egységes kommunikációs forma, ekkorra jelent meg egy olyan böngésző és grafikus felület, amelyet már széles körben bárki képes volt használni. Az 1990-es évek közepén jöttek létre az első keresőmotorok és webshopok is, mint a Google és az Amazon¹⁸. 1998-ra már 750.000 üzleti célú weboldalról számolnak be világszerte, 70 millió

¹⁶ Uniform Resource Locator – egységes forrásjelölő

¹⁷ Előtte a számítógépek kizárólag ugyanolyan méretű és típusú betűket voltak képesek megjeleníteni, és ezt egyszerűen unalmas felületnek találta Berners-Lee.

¹⁸ Az Amazon 1994-ben még egy kezdetleges könyvruház volt.

felhasználóval. Jelenleg több mint 4 milliárd ember, a Föld lakosságának 54%-a használja az internetet, ám terjeszkedésének üteme fokozatosan lassul a fejlődő országok elszigeteltsége miatt.¹⁹

Bár mindezt először pozitívan fogadták, az ezzel foglalkozó kutatók társadalmi hatásait is méltatták²⁰, ekkor vált egyértelművé, hogy az adat birtoklása többé már nem ugyanazt jelentette, mint azelőtt. Elsősorban az ilyen technológiai változások, és a már korábban is használatos elektronikus adatbázisok vezettek az információs jogok újabb és újabb szabályozásaihoz: az internetnek már kezdetektől kézzelfogható hatásai voltak a jogalkotóra is. Szőke Gergely László *Az európai adatvédelmi jog megújítása* című könyvében az 1970-es éveket jelöli meg az adatvédelmi jog első generációjának, amikor még kizárólag az állammal, a „Nagy Testvérrel” szemben állítottak fel garanciákat. Az első adatvédelmi törvények Svédországban (1973), az Amerikai Egyesült Államokban (1974), a Német Szövetségi Köztársaságban, Dániában, Norvégiában, Ausztriában és Franciaországban (1978) születtek meg (SZŐKE, 2015, p. 33.). Az 1980-as, 1990-es éveket jelöli meg az információs jogok második generációjának, az adatvédelmi szabályozást ugyanis ekkor terjesztették ki először a vállalati szektorra, a „Kis Testvérekre” is (SZŐKE, 2015, pp. 36-58.). Ugyan az adatvédelmi törvények és az információszabadságról szóló rendelkezések már az internet széleskörű használata előtt megszülettek, az évszámokból látható, hogy már a kezdetleges számítógépek és hálózatok is a jogalkotó figyelmébe kerültek. Az internet terjedését és hatásait a Magyarország tekintetében tárgyalom tovább.

3.3. AZ INTERNET MAGYARORSZÁGON

Magyarországon az internet megjelenését és általában a számítástechnika fejlődését az **Coordinating Committee for Multilateral Export Controls** feketelistája akadályozta, amely egyes technológiai eszközökre egészen 1992-ig kiterjedt. A COCOM egy Szovjetunió és Kína elleni kereskedelmi embargó volt, amely főleg csúcstechnológiai, infokommunikációs eszközök behozatalát tiltotta – ezen szerepelt többek között a Commodore 64 vagy az Ethernet routerek is. A behozatali tilalom miatt az MTA keretein belül kezdték el létrehozni az első

¹⁹ Az internet terjedéséről statisztika: <https://www.internetworldstats.com/emarketing.htm>
Érdekes, hogy a weboldal készítője McLuhan globális falujával vezeti fel az adatokat.

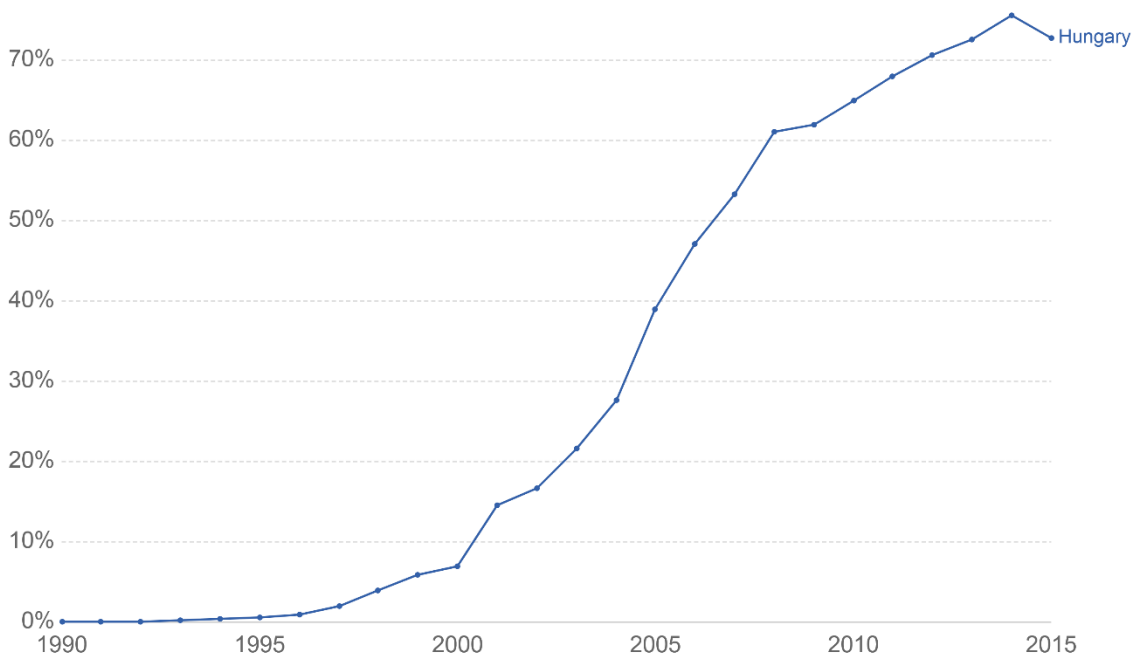
²⁰ Ld. akár a bevezetőben idézett Licklidert

magyar számítógépes hálózatokat, egyébként igen magas állami támogatásból (Bartolics, 2015).²¹ Ebből is látható, hogy az Egyesült Államoktól eltérően azonban Magyarországon és a keleti blokkban alapvetően az e téren történő fejlesztések haladása kizárólag az állami támogatásokon múlt, míg nyugaton a piaci szereplőknek, és sokszor pusztán az egyéni vállalkozókedvnek volt köszönhető a technológiai fejlődés. Az első hálózati központ üzemeltetését nálunk a Magyar Posta végezte, mivel az volt akkoriban az egyetlen távközlési szolgáltató. 1989-re már Ausztriával létrehoztak egy nemzetközi csomagkapcsolt adathálózatot, a COCOM miatt azonban még mindig nem lehetett egy routert sem behozni az országba.

A szakirodalom szerint 1990-re a formálódó magyar információs társadalom új, napjainkig fennálló irányt vett fel, és az Európai Közösségek, majd később az Unió fejlesztési stratégiájának köszönhetően csatlakoztunk a nyugati hálózatokhoz is (CZÉKMANN, 2016, pp. 44-45.). 1991. október 7-én született meg az első .hu végződésű, hazai domain, a sztaki.hu²².

Share of individuals using the internet

Share of individuals using the internet, measured as the percentage of the population. Internet users are individuals who have used the Internet (from any location) in the last 3 months. The Internet can be used via a computer, mobile phone, personal digital assistant, games machine, digital TV etc.

Source: World Bank – WDI

OurWorldInData.org/technology-adoption/ • CC BY-SA

²¹ 1985-ben több, mint egymilliárd forintot költött erre a magyar állam, ami akkori árfolyam mellett tudományos célokhoz képest hihetetlenül magas összeg.

²² A SZTAKI az MTA számítástechnikával foglalkozó részlege, amely lényegében megteremtette a magyar internetet.

1994 végén 45, 1996-ra már 400-re emelkedett a magyar domainek száma, azonban nálunk még szinte kizárólag tudományos célokra használták, és az internet-felhasználók számának aránya még ekkor is 1% alatt volt.²³ A hazai internethasználók száma ekkor kezdett el exponenciálisan növekedni, 2012-re 70%-os arányuk volt. és ez az arány most is e szint körül mozog.²⁴

Hogy ennek milyen hatásai voltak Magyarországon? SZÉKELY Iván 1995-ben, három évvel az első magyar adatvédelmi törvény²⁵ után, az interneti magyarországi megjelenésének kezdetén már a centralizált adatfeldolgozási korszak negatív társadalmi hatásait összegzi. Kiemeli, hogy a társadalom átvilágíthatósága jelentősen megnövekedett, hogy megnőtt a felsőbb társadalmi csoportok és egyének ellenőrzőképessége, ezáltal pedig az információhatalom is koncentrálódott a kormányiszervek és a vezetői üzleti és politikai körök kezében. Mindezeknek köszönhetően az átlagos állampolgár, az információs szempontból gyengébb fél pozíciója romlott. Az adatalany szempontjából már ekkor megjelentek azok a problémák, amelyek ma az Európai Unió Bírósága előtt kötnek ki, sokszor több százmillió euró pertárgyértékkel²⁶. Ilyenek például a számítógépes profilozás és jellemrajzok összeállíthatósága, az ehhez szükséges információk közötti összefüggések számítógépes elemzésének lehetősége²⁷, valamint számos adatbiztonsági kérdés. A Google, az Amazon még csak gyerekcipőben járt, Facebook és Twitter pedig még nem létezett, amikor Székely rávilágított arra, hogy az adatok elemzésével egy felsőbb társadalmi csoport képes másokat „kasztkba sorolni”, azaz tipizálással meg tudja majd jósolni, hogy adott személy hogyan fog viselkedni, legyen szó vásárlásról, irodalmi érdeklődésről vagy éppen politikai irányultságról,

²³ Az USA-ban az IT szektor azonnali növekedése következtében ekkor már 16%-nál jártak.

²⁴ Ez a tény sokat elárul a magyarországi szegénység helyzetéről is, hiszen, ha a maradék 30%-ból kivonjuk az olyan időseket és gyermekeket, akik nem vagy korlátozottan képesek használni az internetet, még mindig van egy milliós nagyságrendű népességünk, amely egyszerűen képtelen mindezt hasznosítani, és így kirekednek például a közigazgatás digitalizációjából is.

²⁵ 1992:LXIII. törvény

²⁶ Pl. a híres C-131/12 határozat a Google v. Spain ügyben, 2014

²⁷ Ld. a Cambridge Analytica-botrányt, ahol egy magát pszichografikus profilozóként meghatározó cég számos országban, így az USA-ban Trump megválasztása előtt is politikai jellegű adatokat gyűjtött és elemzett igen kétes okokból.
https://m.hsw.hu/cikk.php?id=58575&fbclid=IwAR0KpUs2tpfDmHt1CM-z2CS-1zspDBY_RkwSlrWa7jCOz-HeiiQkJRxJhfo

esetleg ezek várható változásairól. Mindebből arra következtet, hogy ez az adatelemzés során kinyert „besorolási” technika a gazdasági és politikai befolyás hatékony eszköze.

3.4. AZ INTERNET SZABÁLYOZHATÓSÁGÁRÓL LAWRENCE LESSIG NYOMÁN

A volt szocialista országok, így Magyarország tekintetében is figyelemreméltó Lawrence Lessig munkája, *A kód törvény*²⁸, amelyben többek között arról ír, hogyan terjedt el ezekben az országokban az internet az 1990-es években. Lessig a rendszerváltás után évekig tartott alkotmányjogi előadásokat ebben a régióban, így testközelből kísérhette figyelemmel az itteni fejleményeket, és művét azzal vezette fel, hogy mit jelentett ezeknek az államoknak a *cyberspace*, az internetes tér megjelenése. Ebben a térségben olyan szabadságigény jelent meg a rendszerváltás után, amely a szerző meglátása szerint itt abban nyilvánult meg, hogy – elsősorban a piaci – állami beavatkozást a lehető legkisebb szintre szorítsák, ennek indokolása pedig pusztán az állammal szembeni általános bizalmatlanság volt. Ez az elképzelés azonban a piacgazdaság kényszerbevezetése ellenére nem valósult meg. Ezt az igényt a térségben a '90-es évek közepétől terjedő internet tudta kielégíteni. A drága, egy célhoz kötött telefonhálózatot leváltotta az olcsó, több célra is felhasználható, csomagalapú adattovábbítás hálózata. A kommunikáció jellege McLuhan korához képest is jócskán megváltozott: a korábbi „egy a többhöz” típusú, televíziónál és rádiónál megismert kommunikációs szerkezet kiegészült a „több a többhöz” típusú struktúrával. Egy ilyen rendszerben a kiadó és a szerző összeolvad, az átlagfelhasználó hatalmas adatsomagokat oszthat meg széles célközönsége számára azonnal.²⁹

Lessig ebben a vonatkozásban mutatja be a cyberspace jelenségét, amely nem pusztán az internet, hanem az internet adta közösségi élményt is jelenti, egyfajta külön élettér, aminek köszönhetően a magánszféra fogalma nehezen értelmezhetővé vált. A cyberspace-nek a szabályozhatóság szempontjából van egy jellegzetes tulajdonsága: ebben a térben egy konfliktus feloldása érdekében azonnal megváltoztathatunk egy „szabályt”, anélkül, hogy ez közvetlen hatással lenne a többi résztvevőre, és a hasonló jövőbeni esetekben azonban alkalmazható lesz – tehát a konfliktust nem jogalkalmazással, hanem egy új norma megalkotásával kezelhetjük anélkül, hogy ezzel további érdeksérelmet okoznánk. Lessig ennek

²⁸ Pontosabban a könyv második, 2006-ban aktualizált kiadása, LESSIG: *Code: Version 2.0*, pp. 1-5.

²⁹ Ez egy elméleti megállapítás, a magyar, és számos más hatályos jogban eltér a tartalomszolgáltató és a tárhelyszolgáltató jogi felelőssége.

a „szabálynak” az értelmében használja a *kód* fogalmát. Lessig műve 2006-ban készült, így ennek szemléltetésére nem a közösségi médiát használja még, hanem az internetfelhasználók körében akkor még népszerűbb, sokszereplős online játékokon, ún. MMOG-ken keresztül mutatja be, egy kvázi szomszédjogi vitán keresztül. A példájában az egyik fél mérgező virágokat ültet a kertjébe, amitől a szomszéd kutyája elpusztul. Ebben a virtuális világban egyrészt felmerülhet a kérdés, hogy az egyik fél miért nem olyan virágot ültetett, amely mondjuk más földjén nem lehet halálos, a másik oldalon pedig az, hogy miért ne hozhatna létre a felhasználó még egy teljesen ugyanolyan kutyának a másolatát, ezáltal biztosítva az online térbe fektetett idejük „hasznosságát”. A példa első ránézésre abszurdnak tűnhet, vegyük figyelembe azonban, hogy jogelméleti szempontból mennyire eltér a vitarendezési lehetőségek jellege egy ilyen közegben.

4. AZ INTERNET HATÁSA A HATALMI ÁGAKRA

4.1. ALAPVETÉS

E fejezet alapfeltevése Bibó István székfoglalója kapcsán merült fel. Szerinte „az állam feltételezett egysége és szuverenitása mögött a hatalmi gócok sokasága áll”, így ezáltal a hagyományos értelemben felfogott hatalmi ágakon túl megnevezte a szellemi és kulturális életet, és az ezt közvetítő „tömegműveltséget” mint egy, nagyobb hatalmi gócot (BIBÓ, 1947). Mindezekről elsősorban az egyetemek autonómiája tekintetében értekezett, azonban röviden kitért arra is, hogy a médiát a 20. századi diktatúrák propaganda terjesztésének céljára használták fel, így ebből adódik, hogy ez a terület is garanciákat igényel. A média fejlődésének tehát meg voltak a politikai hatásai is – a rádióval és a televízióval a politikusok beléptek a közember házába - „a nappali szavazófülkévé vált”, napjaink politikusainak Facebook-bejegyzéseinek és az internetes hírportáloknak köszönhetően pedig a politika óhatatlanul átszövi magánéletünket is (MCLUHAN, 1967, p. 22.). Ebből a megállapításból egyesek odáig mennek, hogy az internet megjelenésének, és általában az információs technológia fejlődésének eredményeképpen újra értelmezhetjük Montesquieu hatalommegosztásának elméletét (BURKERT, 2012, 4. fejezet, pp. 93-112.). Mint ahogy Bibó székfoglalójának nem volt célja, e fejezet sem arra szolgál, hogy hatalmi ágak garmadáját állítsa fel. Az internet, és az arra épülő adatbázisok és megfigyelőrendszerek ugyan a végrehajtó hatalom különböző mértékű megerősödéséhez vezethet, azonban magyar viszonylatban semmiképpen nem kockáztatnám meg azt az állítást, hogy az internet átrendezte volna a hatalmi ágak egymáshoz való viszonyát. Ám mivel korábbi feltevésem szerint az internet nem pusztán közvetítő közeg, hanem médium, amely önmagában üzenettel bír, és értékelhető hatással van az összes hatalmi ágra. A továbbiakban ezeket a hatásokat fogom értékelni. Ennek érdekében külföldi és hazai jelenségeket egyaránt fogok vizsgálni az alábbiakban.

4.2. A VÉGREHAJTÓ HATALOMRA

4.2.1. ÉLŐ UTÓPIA – KÍNA

Ezen hatások értékelésekor, és egyáltalán a hatalmi ágak tárgyalásakor ma már a végrehajtó hatalom kerül előtérbe. E tekintetben elsőként említendő meg, hogy megjelent e hatalmi ág túlhatalmának veszélye. Ennek egyik legradikálisabb, ám annál aktuálisabb példája a kínai Társadalmi Kreditrendszer, amelynek használata egyelőre az állampolgár döntésétől

függ, 2020-tól azonban 1,3 milliárd ember számára teszik kötelezővé a használatát- E rendszernek a célja, hogy minden kínai állampolgárhoz és Kínában működő üzlethez társadalmi kreditet rendeljen a kormány által gyűjtött adatok alapján. Ennek a célja, hogy a kínai állampolgárokhoz "kreditértéket" rendeljenek, amit vásárlási szokásokból, személyes megnyilvánulásokból, és természetesen politikai nézetek alapján számolnak ki. A kínai végrehajtó hatalomnak tekinthető Államtanács által készített tervezet preambuluma így fogalmaz: "[a Társadalmi kreditrendszer] feladata az őszinte gondolkodás és az egész társadalom megbízhatóságának előmozdítása", "(...) létfontosságú a tudományos fejlődés előmozdításához és egy harmonikus szocialista társadalom kiépítéséhez, (...) a társadalom hatékony és innovatív kormányzásához. 2020-ra olyan rendszer megvalósítását tűzték ki célul, amely "a bizalom megtartására ösztönöz, és bünteti a megbízhatatlanokat" (CREEMERS, 2014)³⁰.

E rendszer alapja a tömeges megfigyelés és az ún. big data-elemzési technológia. Maga a "Big Data" önmagában felhalmozódott és kielemezetlen adatmennyiséget jelent, amelyhez külön szoftverek, algoritmusok fejlesztése szükséges. Ilyen algoritmus például az Amazon rendszere, amely fogyasztási szokásaink vizsgálatával meg tudja állapítani, hogy később milyen termékeket ajánljon nekünk. Esetünkben az ilyen jellegű elemzést nem egy cég, hanem maga a kínai állam végzi el nyolc magánkézben lévő vállalat segítségével. E vállalatok közt van például a 400 millió felhasználóval rendelkező Alibaba, a világ legnagyobb online webáruháza, amely online vásárláshoz, éttermekhez, tandíj fizetéséhez, pénzügyi műveletekhez és egyéb személyes tevékenységekhez kötődik, így a felhasználói életéről igen terebélyes adatmennyiséget képes összegyűjteni. Ide tartozik a WeChat is a 850 millió rendszeres látogatójával, amely az ottani Facebooknak feleltethető meg. Ezen a közösségi médián egyes politikai megszólalások, például a Tiananmen-téri történések felemlgetése vagy egyszerűen negatív tartalmú kommentek közzététele leronthatja a közember kreditértékét. Nem menekül a szűk értelemben vett magánélet sem: a 90 millió ember által használt Biahe nevű társkereső oldalon kifejezetten arra ösztönzik az embereket, hogy tegyék közzé kreditértéküket, és ez alapján keressenek maguknak párt. Ezek a cégek kifejezetten adatvédelmi szempontú elemzéseket is végeznek, például azt, hogy egy átutalásnál mennyire vagyunk hajlandóak adatokat megadni magunkról. Pontszámunkat egészen bagatell döntéseink is alakíthatják,

³⁰ A teljes dokumentumot Rogier Creemers holland jogtudós fordította angolra, ez alapján készítettem el az idézetek magyar fordítását.

például aki naponta 10 órát internetezik, az tétlen személynek fogják tekinteni, aki azonban rendszeresen vesz pelenkát a boltban, az valószínűleg felelősségteljes szülő (HATTON, 2015).

Ennek az értéknek már-már polgári jogi hatásai is lehetnek: a jó pontszámmal rendelkezők nagyobb összegű hitelt vehetnek fel, vagy letét nélkül bérelhetnek autót vagy vehetnek ki hotelt a megfelelő kreditértékkel rendelkezők. Bizonyos érték elérése után a kínai állam a régi magyar "kék útlevelel" hasonlóan vízumot is adhat például Szingapúrba vagy a Schengeni övezetbe. Ezek az emberek nem igazán kritizálják a rendszert, hiszen a jómódú, nagyvárosi emberekkel szemben csak elvétve alkalmaznak szankciókat. Akit ezzel szemben kevesebb pontra tartanak érdemesnek, annak lassabb internet jut, korlátozzák a belépést bizonyos érttermekbe vagy megvonják az utazáshoz való jogát, esetleg az alacsony pontszámra értékelt szülők gyermekeit nem veszik fel magániskolákba. Gondolhatnánk, hogy ezek a megkülönböztetések "csak" az átlag magánembert sújtják, de ugyanúgy érhetik a gazdasági társaságokat is korlátozások, például nem vehetnek fel állami támogatásokat, korlátozzák a kötvénykibocsátás jogát, nehezebben pályázhatnak közbeszerzésekre, viszonteladási tevékenységüket engedélyhez köthetik bizonyos internetes felületeket vagy a közösségi médián. Mindemellet pedig a hátrányos megítélés összességében még erősebb megfigyelést von maga után, így akit az automata rendszer megbízhatatlannak talál, az jó eséllyel az is marad (MEISSNER, 2017, p. 3.). A súlyosabb joghátrányokról nyilvános statisztikák is vannak: a kínai Legfelsőbb Népbíróság jelentése alapján 2017-ben 6,15 millió állampolgárnak tagadták meg a kiutazáshoz való jogát, 1,65 millió ember pedig nem utazhat vonattal. Ezekbe a számokba csak azok tartoznak bele, akiknek "nem megfelelő magatartásuk" miatt tagadták meg jogaikat, amelyet kizárólag a kreditpontszámaik alapján állapítottak meg (BOTSMAN, 2017, CARNEY, 2018).

Bár tény, hogy jogi kultúránktól idegen példáról van szó, azt azonban mindenképpen leszögezném, hogy ez nem egy orwelli utópia, hanem egy létező, XXI. századi állam. Az előbb felsorolt célok eléréséhez nem valamilyen távoli, elérhetetlen technológiát használnak, hanem a magáncégek adatbázisaiban felhalmozódott adatokat rendezik, elemzik, majd használják fel olyan célokra, amelyet az állam ideológiája megkövetel, ezáltal még nagyobb befolyást szerezve az állampolgárok felett.

4.2.2. MAGYARORSZÁGI TENDENCIÁK

Magyarországon szerencsére messze nem ilyen borús a helyzet. Bár a politikai szereplés megjelent az interneten, nálunk alapvetően nem lehet azt mondani, hogy kifejezetten az internet miatt erősödött volna a végrehajtó hatalom. A végrehajtó hatalom azonban a közigazgatással is azonosítható, amely területen számos pozitív hozadéka van az internetnek és az arra épülő automatizált rendszereknek. Hazánkban az Ákr. által bevezetett, ún. automatizált döntéshozatal³¹ keretében 24 órán belül hozhatnak döntést a közigazgatási szervek néhány formanyomtatvány kitöltése után. Ennek a technikai feltételei már jóval régebben megvoltak ugyan, de törvényi szabályozása hatalmas előrelépést jelent. Természetesen az online ügyfélkapu megjelenése, az online adóbevallások is a technológiai fejlődés gyümölcsei. Ezek kapcsán tehát elmondhatjuk, hogy a közigazgatás összességében hatékonyabbá és gyorsabbá vált, az internet által pedig könnyebbé vált a visszakereshetőség, amely mindenképpen kedvezett az állam átláthatóságának is.

A közigazgatási szervek tevékenységére azonban az internet, mint médium is hatással volt. McLuhan szerint a média alapvetően befolyásolja az egyének viselkedését³², és ez alkalmazható az internetre is. Ez a médium sokkal közvetlenebbé tette a kommunikációt, például elhalt az általános levélforma az emaileknél, a chatről nem is beszélve. MAJTÉNYI 2004-ben arról számolt be, mennyire meghökkentő volt, amikor adatvédelmi biztostként megérkeztek hivatalához az első elektronikus kérelmek. Újszerű volt a gondolat, hogy mivel a hivatal segítségéhez *bárki* fordulhatott, így anonim kérelmekre is válaszolhattak. Újszerű volt az is, hogy ezek a kérelmek sokkal kevésbé „szervilis” hangnemben íródtak, sőt, gyakran sürgették is a hivatalt. Az alig pár nap alatt elkészült válasza szinte azonnal érkezett viszontválasz is, esetleg további kérdések, amelyre a hivatalok még nem voltak felkészülve. Ma már vitathatatlan, hogy az interneten olyan viselkedési formák alakultak ki, amelyek már az internetes világon kívül is hatnak. Látható, hogy itt a kommunikáció nem pusztán a közeg miatt gyorsult fel, hanem a közegből kifejlődött viselkedési formák, a „hangnem” változása is közrejátszott ebben a folyamatban – e téren tehát elmondhatjuk, hogy a média túlmutat önmagán.

³¹ 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról, 40. §

³² A Gutenberg-galaxis például arról szól, hogy a nyomtatott kultúra hogyan változtatta meg az európai embert.

4.3. A TÖRVÉNYHOZÓ HATALOMRA

E hatalmi ágon belül az adminisztratív, adattárolási és szövegfeldolgozó tevékenységek jelentősen felgyorsultak. Megemlítendő, hogy hazánkban és számos más országban is³³ megnőtt a társadalmi szerepvállalás esélye, ugyanis a kormány.hu-n már törvényjavaslatokat véleményezhet bármely magyar állampolgár. Ennek egyelőre elvi jelentősége van, gyakorlati hatását még nem igazán érezteti. Fontos fejlemény Zódi megfogalmazásában az ún. „kontrolljog” megjelenése is, amely alatt a korábbi, hagyományostól eltérő tartalmú jogszabályokat ért (ZÓDI, 2014, p. 4.). Rámutat arra, hogy ma a törvényalkotás (és a rendeletalkotás) ugyan korábban soha nem látott ütemben dolgozik, például még hatályba nem lépett jogszabályokat többször módosítanak. Ezt a folyamatot az internet és egyéb számítástechnikai eszközök ugyan megkönnyíthetik és felgyorsíthatják, felfogása szerint azonban – amellyel egyetértek – ennek elsősorban a beavatkozó állam koncepciója az oka. Ebben a koncepcióban a törvényhozó és a végrehajtó hatalom összefonódik, a jog pedig eszközzé válik, méghozzá a szakmai tudás kifejezése érdekében. Az ilyen szemléletmód vezet a részletező, sokszor matematikai képleteket tartalmazó törvényekhez, amelyhez gyakran külön kalkulátorra van szükség. Az ilyen jogszabályok esetén persze e korlátozott értelemben beszélhetünk a korábbiakban taglalt automatizált döntéshozatalról.

4.4. A BÍRÓI HATALOMRA

A bírói hatalom tekintetében már az 1949-ben, nem sokkal az első számítógép megjelenése után felmerült egy olyan ítélkező automata gondolata, amely a bírókat pótolhatja. Egy akkori amerikai ügyvéd szerint „aki a legcsekélyebb mértékben is hisz abban, hogy a jogi ügyeket a logika alapján döntenek el, annak meg kellene fontolnia a dolgot a kibernetika legutóbbi vívmányainak fényében”, mivel a számítógép képes bonyolult gondolkodási folyamatokat leképezni, és a legtöbb jogi fogalomnak pusztán rituális jelentősége van (in ZÓDI, 2014, p. 3.). Ma azonban úgy gondolom, általános álláspontnak tekinthető, hogy az igazságszolgáltatásban elengedhetetlen az emberi tényező. A számítógép a legegyszerűbb ügyeket leszámítva képtelen esetről esetre, a méltányosság elvét figyelembe véve mérlegelni, márpedig, ha ez a lehetőség nincs meg, akkor a jog mechanikus alkalmazásáról beszélünk, amely a Szt. Ágostontól eredő

³³ Pl. Észtország ebben az élvonalban jár, ahol elektronikusan is lehet népszavazást kezdeményezni.

elv mentén – *summum ius, summa iniuria* – túlzott törvényi szigorhoz, és jogtalansághoz vezetne. Eközben kétségtelen, hogy a bíróságok belső működését sokkal hatékonyabbá tette a technológia fejlődése, bár ez elsősorban az adatok elektronikus tárolásának köszönhető.

Elméleti problémák mellett azonban kézzelfogható, minőségi változásokat is hozott az internet ezen a téren: a kutatásokhoz és a bírói gyakorlat különböző célokból történő elemzéséhez ma már számos bírósági határozattárhoz férhetünk hozzá. Magyarországon a Bírósági Határozatok Gyűjteménye, az EU-ban az Eurlex testesíti meg ezt a célt.

4.5. KONKLÚZIÓ

Hiába az internet és a média jelentős hatása az élet minden területén, hiába Bibó székfoglalója a tömegműveltség súlyáról, még a technológia legnagyobb hívei is beláthatják mindezek alapján, hogy az internet a hatalmi ágak egyensúlyára egészen csekély hatást gyakorolt, érdemi változást csak a közigazgatás működésében hozott. Összességében az internetnek az adminisztrációs ügyek felgyorsulása mellett még egy fontos hozadéka volt, még hozzá szervezetén kívül, társadalmi szinten: ez pedig a nagyobb nyilvánosság, és a könnyebb hozzáférés az állampolgároknak – megjelent az elektronikus információszabadság.

5. AZ INFORMÁCIÓS JOGOK ÉS AZ INTERNET

5.1. BEVEZETÉS

Az adatvédelem és az információszabadság fejlődését nehéz élesen elválasztani. Egyrészt e két alapszabadság logikai szempontból kiegészíti egymást: az adatvédelem szerint az állampolgár legyen átláthatatlan, az információszabadság szerint pedig az állam legyen átlátható. Másfelől pedig e két alapvető jog éppen egymást kiegészítő jellegük miatt egy törvényben kerültek szabályozásra több országban, köztük Magyarországon, kezdve nálunk 1992. évi LXIII. törvénnyel. Azonban azt, hogy az internet milyen hatással volt ezeknek a jogoknak az alakulására, már könnyebben lehet szemléltetni, mivel dolgozatomban egyik alaptétele, hogy általában az infokommunikációs technológia fejlődése és e jogok szabályozásának szakaszai között közvetlenül kimutatható kapcsolat áll fenn.

5.2. AZ INFORMÁCIÓSZABADSÁG KITELJESEDÉSE

A technológia és jog kapcsolatának szemléltetésére az információszabadság alkalmasabb eszköznek tekinthető, hiszen ez a jog a 18. században – még ha felbukkanása esetlegesnek is tűnhet – de már létezett. Talán ez az egyetlen terület, ahol az internetnek egyértelműen a pozitív hatásait mutathatom be. Kétségtelen, hogy az internet jócskán hozzájárult az állam átláthatóságához; ma már elég egy kattintás, és azonnal betekinthezünk az állami költségvetésbe, törvények és rendeletek kerülnek elénk teljes nagyságukban. Az ilyen konkrét formában megnyilvánuló, proaktív jellegű, bárki számára kérés nélkül való hozzáférhetőséget nevezzük elektronikus információszabadságnak.

Azonban ez nem volt mindig így. Az információszabadság eredetileg a véleménynyilvánítás szabadságának előfeltételeként jelent meg. Ez eleinte implicit módon egyrészt a parlamenti ülések nyilvánosságában fejeződött ki, amely eleinte az újságíró privilégiuma volt, másrészt ezt fejezte ki a parlamenti képviselők kérdezői joga mint az ellenzék sajátos jogosítványa is. Mint jogintézmény először Svédországban jelent meg az 1766-os sajtószabadság-törvényben, amelyben a *hivatalos iratokba való betekintés jogát* fogalmazták meg (MAJTÉNYI, 2010, p. 118.). Ebben az időszakban a svéd parlamentben gyorsan váltogatták egymást a pártok, így felmerült az igény, hogy egy kormányváltás után betekinthesse azokat az iratokba, amelyeket az előző kormányzat titokban tartott. Másfelől ez a jog egy alkotmányos garancia volt, mivel a törvény elsődleges célja az volt, hogy tudomást szerezzenek

arról, hogy miről tárgyalt a király és miniszterei, tanácsadói. Valamint az sem véletlen, hogy mindezt a sajtószabadság-törvényben fogalmazták meg, ugyanis a betekintés joga immár a svéd polgárokat is megillette, nemcsak a képviselőket. A sajtó ezáltal sokkal részletesebb tudósítást nyújthatott a korabeli törvényjavaslatokról. Napjaink egyik legvitatottabb közéleti kérdésköre a közpénzek felhasználásának szükségessége és módja. Az 1789-es francia emberi jogi deklaráció már kimondja, hogy „a polgároknak joguk van ahhoz, hogy a közkiadások szükségességét akár személyesen, akár képviselőiken keresztül megvizsgálják, azokhoz hozzájáruljanak, felhasználások módját ellenőrizzék...” (in: KULCSÁR, 2006, p. 5.). Hangsúlyozandó, hogy ez a rendelkezés pusztán a közteherviselés biztosítéka volt a forradalmi Franciaországban, mégis értelmezhető az információs szabadság iránti igény egyfajta megnyilvánulásaként is.

Látható, hogy az információs szabadság igénye már közel 200 éve megjelent³⁴, a fenti kivételeket leszámítva, egészen az Egyesült Államok 1966-os Freedom of Information Act³⁵-ig gyakorlatilag nem született érdemi szabályozás ebben a tárgykörben. Ennek a törvénynek a célja az volt, hogy a hidegháború miatt túlságosan is titkolózó államot átláthatóbbá tegyék.³⁶ Ezt a törvényt már elsősorban újságírók támogatták. Érdekesség, hogy ennek a törvénynek a hatálya az ún. kormányügynökségekre terjed ki³⁷, amelyek kifejezetten a végrehajtó hatalomba tagozódó vagy ahhoz kapcsolódó állami szervek vagy vállalatok, azonban a miniszterekre, tanácsadó testületekre csak akkor hatályos, ha azok a tanácsadáson túl egyéb jogkörrel is rendelkeznek, pl. vizsgálat vagy ajánlás. E törvény tehát már eredetileg sem vonatkozott a bírókra, magánszemélyekre, valamint a törvényhozó hatalomra, a Kongresszusra. Ennek a törvénynek 30 évvel később, 1996-ben született az információs szabadság szabályozástörténetében meghatározó módosítás, amely először deklarálta az elektronikus információs szabadságot, és ehhez tényleges végrehajtó rendelkezéseket is biztosított. A törvényt módosítás egy éves határidővel írta elő meghatározott adatkörök közzétételét

³⁴ De mondhatunk jóval korábbi példákat is, ld. Lord Strafford ügye 1641-ből, amikor a tanácsadó tevékenységéről kértek adatokat, majd az ezen adatokra alapozott vád alapján kivégezték (MAJTÉNYI, 2010, p. 117.)

³⁵ The Freedom of Information Act, 5 U.S.C. § 552.

³⁶ <https://www.eff.org/issues/transparency/history-of-foia>

³⁷ Részletesebben ld. JÓRI & SZABÓ, 2008 2. fejezet: Elektronikus információs szabadság az Egyesült Államokban

számítógépes hálózati úton. Kérelemre hozzáférhetővé teendő anyagok körében, ha a kért adat a kormányügynökség által reprodukálható, akkor a kért formában és formátumban kell szolgáltatni. Ennek egyetlen komolyabb korlátot szabott a törvény: ha az ügynökség informatikai rendszerének működését az adat keresése jelentősen befolyásolná, nem köteles megkeresni azt.

Majtényi László egy cikkben³⁸ arról ír, hogy az információszabadság a modernitás nélkül nem jöhetett volna létre. A 18-19. századi információszabadság alakulásáról valóban nem találni forrásokat, ugyanis explicit módon, leszámítva az egyedinek számító svéd törvényt, még sehol sem nyilvánították ki egészen a 20. század második feléig, holott ez ma már egy alkotmányos garancia. Véleményem szerint ennek oka a kommunikációs technológia fejlődésében rejlik: az érdemi írott sajtó, az újság a 17-18. században terjedt el, majd a közvetlen egyirányú, az állampolgárok felé irányuló kommunikációt a rádió, majd a tévé teljesítette ki az 1970-es évekig, végül az állampolgárokról szóló adatok koncentrátsága az elektronikus adatbázisok, végül az internettel összekötött számítógépek megjelenésével fokozódott fel. A 20. századi diktatúrák, a tömegpártok nem jöhettek volna létre a modern média nélkül. Ha ugyan a szisztematikus megfigyelés nem is képtelenség elektronikus adatbázisok nélkül, de sokkal kevésbé „hatékony” – ezzel szemben is egyre inkább felmerült az igény a garancia iránt.³⁹ A mindenkori ellenzéknek érdekében áll, hogy a sajtóra és a médiára befolyása legyen, hiszen e nélkül az információs társadalomban képtelenség érvényesülni. Az infokommunikációs technológia fejlődése nélkül talán fel sem merült volna az igény az információszabadság (és az adatvédelem) törvényi szabályozására. Majtényi ugyanebben a 2004-es cikkben arról számol be, hogy a hivatali dokumentumok és magániratok zöme elektronikus formában készül, így azok elsődleges formája már nem a papír.

Az imént felsorolt tendenciák mind arra ösztönözték a világ jogalkotóit, hogy akár az adatvédelem jogával egy törvényben, akár külön, de mindenképp egyre nagyobb részletességgel szabályozzák az információszabadságot. Magyarországon ezt az adatvédelemmel közösen tették meg 1992-ben a fentebb már említett törvény keretében. Ugyan

³⁸ http://epa.oszk.hu/02300/02334/00017/pdf/EPA02334_Fundamentum_2004_04_097-111.pdf [2017.11.13.]

³⁹ Bár ez elsősorban adatvédelmi kérdés, ez utalhat a demokratikus államok adatéhségére is, amellyel szemben a titkosítások jelentenek garanciát.

a régi adatvédelmi törvény lehetővé tette a közérdekű adatok elektronikus igénylését,⁴⁰ elektronikus közzétételről, a honlapok fenntartási kötelezettségéről vagy a technológiasemlegességről még szó sincs egészen a 2011-es információszabadság-törvényig.

5.3. ADATVÉDELMI PROBLÉMÁK MEGJELENÉSE

Európában az 1990-es évek végére, bár viszonylag egységes adatvédelmi szabályrendszer alakult ki, az akkori szabályozásban az internet hatása még továbbra is csekély (SZÖKE, 2014, pp. 58-81.). Ennek az az oka, hogy az internet tömeges elterjedése és üzleti célú hasznosítása csak később érte el azt a szintet, hogy a jogalkotónak is problémát jelentsen. Ezt a későbbi, nehezen körül határolható időszakot szokás a web 2.0 elnevezéssel jelölni, amelynek kezdetét általában a 2001-es „dotcomválsághoz”⁴¹ szokták kötni. Ez lényegében az információs társadalom első „gazdasági válsága” volt: az internet 1995-ös után rohamosan terjeszkedő webáruházak és különböző szolgáltatók aranyláza volt, amely számtalan befektetőt vonzott be. Megindult az internet üzleti célú felhasználása, az e-kereskedelem, amelynek köszönhetően dollármilliókat megmozgató nagyvállalatok születtek a semmiből. Nem lévén határozott üzletpolitikájuk, ezek a vállalatok hamar befuccsoltak, ami rövidesen piaci koncentrációt eredményezett az online szolgáltatások terén. Ebben az időszakban szerzett gyakorlatilag egyeduralmat a Google a keresőmotorok piacán, majd később a 2004-ben létrehozott Facebook a közösségi média terén. Mindeközben rohamosan nőtt az internet-felhasználók száma, és fokozatosan megváltoztak a felhasználói szokások is: ma már a közösségi média dominál, nem a webáruházak.

A közösségi médiák megjelenésével eddig nem látott ütemben kerültek fel az internetre személyes adatok, méghozzá a felhasználók beleegyezésével, ami a korábbiakhoz képest teljesen új jogi problémákhoz vezetett. Szöke e tekintetben paradigmaváltásról beszél az adatvédelem európai szabályozásában, amely ugyanúgy vonatkozik például az USA szabályozására is, hiszen az internet elterjedésének következtében ugyanazok a problémák jelentek meg, mint például az online profilozás veszélyei, az adatok törölhetőségének igénye, az adatbiztonság és a területi hatály kérdésének felértékelődése a felhő-szolgáltatások kapcsán.

⁴⁰ 1992. évi LXIII. törvény, 20. §. Igaz, a törvényi szabályozás még nem volt az elektronikus közzétételre, a gyakorlatban mégis alkalmazták, sőt több jogszabály is kiemelte ezt a lehetőséget.

⁴¹ <http://www.foodandwine.hu/2009/05/23/a-dotcom-lufi/>

Szőke éppen ezért az adatvédelem fejlődését három generációra osztja. Az első generáció az 1970-es évekre tehető, erre az időre tehető az adatvédelem jogának megjelenése. A második generációval terjesztették ki ezt a jogot az üzleti szereplőkre is az 1980-as, 1990-es években. A harmadik generáció pedig a technológiai fejlődés és az internet megjelenése által okozott problémákkal foglalkozik; ennek a fejlődésnek az eredménye többek között a GDPR.

A szakirodalomban ma már általánosan elfogadott tény, hogy az internet megjelenése óta nem pusztán az állam, az orwelli Nagy Testvér kerül a szabályozás homlokterébe, hanem a Kis Testvér, a piaci szereplők is. Sok tekintetben ugyanis a Facebook és más médiaóriások már messze túlszárnyalták a klasszikus Nagy Testvért⁴²: az adatokat a felhasználók nem kényszer hatására, hanem önszántukból osztják meg, Orwell világában mindenki tudja, hogy a megfigyelő, az „adatkezelő” az állam, ma azonban nem tudjuk pontosan, hogy ki az, lehet munkáltató, hirdető, rendvédelmi szerv vagy akár a szomszéd is. Hiába a jóval nagyobb mennyiségű személyes adat, felmerül a kérdés, hogy a felhasználó hivatkozhat-e egyáltalán a személyes adatok védelmének jogára, ha saját akarat-elhatározásából osztotta meg a rá vonatkozó információt. Ez a kérdéskör az internet széleskörű elterjedése miatt ma már az élet bármely területén felmerülhet, ezért ebben a dolgozatban csak néhány problémával van lehetőség foglalkozni az adatvédelemhez való jog viszonylatában.

5.3.1. PRIVACY PARADOXON

A privacy paradoxon megértéséhez kanyarodjunk vissza egy kicsit az internet fogalmához, valamint érdemes azt is behatárolni, hogy mit értünk magánszféra alatt, esetleg egyesek mit értenek alatta. Sokan megkülönböztetik az ún. online- és offline teret, mint internetalapú, és „valós” teret. Úgy gondolom, hogy ez a felosztás azoknak szükséges, akik még az internet megjelenése előtt kezdtek el bármilyen értelemben művelődni. A privacy paradoxon megértéséhez elengedhetetlen figyelembe venni néhány generációs különbséget is, mivel a technológiai fejlődés ütemétől függően az újabb nemzedékek mást tekintenek egyáltalán magánszférának, és ehhez viszonyítva tekintenek az internetre is. Mindezek alapján megkülönböztetünk olyan személyeket, akik az internetet a magánszférájuk kiterjesztésének

⁴²http://gordius.blog.hu/2017/01/02/facebook_vs_orwell_avagy_hogyan_gyozte_le_zuckerberg_a_nagy_testvert

tartják, valamint olyanokat, akik éppen ellenkezőleg, az internet, az online szféra olyasmi, amit minél inkább vissza kell szorítani a magánszféra védelme érdekében.

A privacy paradoxon jelensége alatt két dolgot ért a szakirodalom. Az egyik az adatvédelmi tájékoztató esete, amikor az adatkezelőnek feltett szándéka, hogy jó hosszán, érthetetlenül tájékoztasson, hogy a kiadványát senki se legyen hajlandó elolvasni. Ekkor tulajdonképpen egyik fél sem tesz eleget tájékoztatási kötelezettségének – az érintettek nem tájékozódnak, pedig saját érdekükben állna. Véleményem szerint ez a jelenség nem újkeletű, az ÁSZF-eknek köszönhetően már az internet előtt is találkozhattunk már ezzel a helyzettel, így az alapvető emberi természetén túl ez tisztán polgári jogi kérdés, így ezzel nem kívánok foglalkozni. Az másik esetben az érintett akarja, hogy adatai védve legyenek, de ő maga nem tesz ezért semmit. Konkrétan ez úgy nézhet ki, hogy például nem fizet többet olyan termékért, amit adatvédelmi intézkedéseket alkalmazó webshop kínál, vagy épp saját maga tesz a magánszférája ellen azzal, hogy egyfolytában posztol.

A személyes véleményem az, hogy jelenleg az online és offline tér éles elválasztása félrevezető lehet. Egyesek arról számolnak be, hogy az online *térben* magánéleti problémák, önértékelési zavarok oldódhatnak fel, így akár az önmagvalósítás eszköze is lehet egy olyan környezet, mint amelyet Lessig a szabadság egyfajta ideáljaként vázolt fel (VESZELSZKI, 2013, pp. 195-199, A protézis c. fejezet). Fontos kiemelni azonban, hogy ebben a megközelítésben is csak eszköz az internet, amely inkább segítséget, mint megoldást tud nyújtani.

6. ÖSSZEGZÉS

Dolgozatom célja annak a tézisnek a bebizonyítása volt, hogy az internet és a média általában olyan jelentős társadalmi jelenségeket tud produkálni, amelyekre a jogalkotó is kénytelen reagálni, és ez pedig információs jogok terén mutatkozik meg. Az internet mint médium túlmutat a közegszerű jellegén. Az internet az információs társadalom előfeltétele. Hálózatos jellegének köszönhetően ez az a médium, amely a legjobban igazodik az ember asszociatív gondolkodásához, amely olyan mértékű információáramlást eredményezett társadalmi szinten, amelyet korábban nem tapasztalhattunk. Úgy gondolom, hogy az egyre növekvő mértékű információáramlás az, amely az információszabadságot lehetővé, az adatvédelmet pedig szükségessé teszi. Az 1970-es évektől kezdve a jogalkotó ezeket a változásokat igyekszik követni, azonban látható, hogy a törvények megalkotásánál nem közvetlenül az új technológiai fejleményekre reagálnak, hanem arra, ahogy a társadalom reagált az új technológia hozta lehetőségekre. Mindez egyrészt a korai internethasználók számára egy jól idealizálható szabad hálózatot teremtett, másrészt a jogalkotó késlekedése miatt sokan kiszolgáltatott helyzetbe kerülhetnek éppen a jogmentes övezet miatt.

IRODALOMJEGYZÉK

- BARTOLICS, I. (2015). *Az internet hazai megjelenése*.
http://nmhh.hu/cikk/192602/Az_internet_hazai_megjelenese [megtekintve: 2018.04.27.]: NMHH Médiatudomány Intézet.
- BELL, D. (1973). *The Coming of Postindustrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books.
- BIBÓ, I. (1947). *Az államhatalmi ágak elválasztása egykor és most*. Budapest: Bibó István örökösei.
- BURKERT, H. (2012). Balancing informational power by informational power or Rereading Montesquieu in the internet age. In E. Brousseau, M. Marzouki, & C. Méadel, *Governance, Regulation and Powers on the Internet* (old.: 93-113). Cambridge: Cambridge University Press.
- CASTELLS, M. (2005). *A hálózati társadalom kialakulása (eredeti: The Rise of the Network Society, 2000)* (2. kiad.). (A. Rohonyi, Ford.) Gondolat Könyvkiadó Kft.
- CZÉKMANN, Z. (2016). *Információs társadalom és elektronikus kormányzat Magyarországon*. Miskolc: Miskolci Egyetem (PhD értekezés).
- HENDLEIN, T., & PRAZSÁK, G. (2005. 5. évf. 4. sz.). A hálózati társadalom receptje: Gondolatok Manuel Castells "A hálózati társadalom kialakulása" című könyvéről. *Információs Társadalom*, 130-138.
- JACOBS, A. (2011 Spring, no. 31). Why Bother with Marshall McLuhan? *The New Atlantis - A Journal of Technology & Society*.
- JÓRI, A., & SZABÓ, M. D. (2008). *Az információs szabadság elektronikus kézikönyve*. Jogászoknak Kft.
- KUBEY, R. (2002). *A Critique on the Works of Marshall McLuhan*.
<http://chir.ag/papers/mcluhan.shtml> - megtekintve: 2017.11.04.: Chirag Mehta.
- KULCSÁR, Z. (2006). *Információs szabadság?* Budapest,
https://www.ppos.hu/letoltes/Kulcsar_Zoltan_informacioszabadsag.pdf [letöltve: 2017.11.04.]: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, ÁJK.

- LESSIG, L. (2006). *Code: Version 2.0*. <http://codev2.cc/download+remix/Lessig-Codev2.pdf> [letöltve: 2017.11.30]: Creative Commons.
- LICKLIDER, J. C., & Taylor, R. W. (1990). *In Memoriam: J. C. R. Licklider 1915-1990*. Stanford University: August Systems Research.
- MAJTÉNYI, L. (2004. 4. szám). Az elektronikus információszabadság törvénybe iktatása. *Fundamentum*, pp. 97-111. http://epa.oszk.hu/02300/02334/00017/pdf/EPA02334_Fundamentum_2004_04_097-111.pdf [letöltve: 2017.11.11.].
- MAJTÉNYI, L. (2010). *Információs és Médiajog I*. Miskolc: Bíbor Kiadó.
- MAJTÉNYI, L. (2014). *Információs és Médiajog II*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó.
- MAJTÉNYI, L. (2004. 4. szám). Az elektronikus információszabadság törvénybe iktatása. *Fundamentum*, 97-111.
- MAKSÓ, B. (2015). Kötelező szervezeti szabályozás: Az Infotv. legújabb adatvédelmi eszközének bevezetéséről. *Infokommunikáció és jog 64.*, 147-154.
- MAKSÓ, B. (2018). *A kötelező erejű vállalati szabályok (Bindig Corporate Rules) a megújuló adatvédelmi jogban (PhD értekezés)*. Miskolc: Miskolci Egyetem.
- MCLUHAN, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Kanada: University Toronto Press.
- MCLUHAN, M. (1964). *Understanding Media*. Kanada: McGraw-Hill.
- MCLUHAN, M. (1967). *The Medium is the Massage*. Kanada: Penguin Books.
- ORWELL, G. (1949). *1984*. Egyesült Királyság: Secker & Warburg.
- REGAN, P. (1995). *Legislating Privacy*. The University of North Carolina.
- SZÉKELY, I. (1995, 27. szám). Az egyén és az információs hatalom. *Eszmélet*, http://eszmelet.hu/szekely_ivan-az-egy-en-es-az-informacios-hatalom/#b2 [megtekintve: 2018.10.31].
- SZŐKE, G. L. (2015). *Az európai adatvédelmi jog megújítása. Tendenciák és lehetőségek az önszabályozás területén*. Budapest: HVG-ORAC.
- SZÜTS, Z. (2013). *A világháló metaforái*. Budapest: Osiris Kiadó.

- VESZELSZKI, Á. (2013). *A világhálóba keveredett ember*. ((szerk.), Szerk.) Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Z. KARVALICS, L. (2011 3. szám). Marshall McLuhan helye az információs társadalom elméletörténetében. *Replika*, 25-33.
- ZOLTÁN, K. (2006). *Információs szabadság?* Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, ÁJK.
- ZÓDI, Z. (2014). Hogyan változtatja meg a jog nyelvezetét a számítógép? A logika és a tekhné a jogban. *Glossa Iuridica*, pp. 114-125. http://real.mtak.hu/18348/1/hogyan_valtoztatja_meg_a_jog_nyelvezetet_a_szamitoge_p.pdf [letöltve: 2018.10.31.].

INTERNETES FORRÁSOK JEGYZÉKE

BOTSMAN, R. (2017). *Big Data Meets Big Brother as China moves to rate its citizens*, Long Reads, http://teomeuk.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/2017/11/05/Wired_Big_data_meets_Big_Brother_as_China_moves_to_rate_its_citizens.pdf [letöltve: 2018-12-02]

CARNEY, M. (2018)., *Leave No Dark Corner*, ABC Network, <https://www.abc.net.au/news/2018-09-18/china-social-credit-a-model-citizen-in-a-digital-dictatorship/10200278>

CHAPMAN UNIVERSITY, Wilkinson College of Arts, Humanities and Social Sciences (2017). *America's Top Fears 2017* <https://blogs.chapman.edu/wilkinson/2017/10/11/americas-top-fears-2017/> [megtekintve: 2017.11.07.]

CREEMERS, R. (2014). *Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (2014-2020)* <https://chinacopyrightandmedia.wordpress.com/2014/06/14/planning-outline-for-the-construction-of-a-social-credit-system-2014-2020/> [megtekintve: 2018-12-03]

ELECTRONIC FRONTIER FOUNDATION, *History of FOIA*, <https://www.eff.org/issues/transparency/history-of-foia> [megtekintve: 2017.11.13.]

HABÓK L. (2018). *Cambridge Analytica: Miről szól a Facebook-botrány?*, HWSW Mobil, https://m.hwsz.hu/cikk.php?id=58575&fbclid=IwAR0KpUs2tpfDmHt1CM-z2CS-1zspDBY_RkwSlrWa7jCOz-HeiiQkJRxJhfo [megtekintve: 2018.10.31]

HATTON, C. (2015). *China 'social credit': Beijing sets up huge system*, BBC <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-34592186> [megtekintve: 2018.12.04.]

INTERNET WORLD STATS, <https://www.internetworldstats.com/emarketing.htm> [megtekintve: 2018.04.27.]

LUKÁCS A. (2017). *Facebook vs. Orwell, avagy hogyan győzte le Zuckerberg a Nagy Testvért* http://gordius.blog.hu/2017/01/02/facebook_vs_orwell_avagy_hogyan_gyozte_le_zuckerberg_a_nagy_testvert [megtekintve: 2017.11.12.]

MEISSNER, M. (2017). *China's Social Credit System*, Mercator Institute for China Studies
https://www.merics.org/sites/default/files/2017-09/China%20Monitor_39_SOCS_EN.pdf

[letöltve: 2018-12-07]

NÁMESZTOVSZKY, Zs. (2010). *Az internet fogalma, kialakulása és fejlődési irányvonalai*
[http://blog.namesztovszkizsolt.com/wp-](http://blog.namesztovszkizsolt.com/wp-content/uploads/2009/10/AzInternetFogalmaKialakulasEsFejlodesiIransyvonlai.pdf)

[content/uploads/2009/10/AzInternetFogalmaKialakulasEsFejlodesiIransyvonlai.pdf](http://blog.namesztovszkizsolt.com/wp-content/uploads/2009/10/AzInternetFogalmaKialakulasEsFejlodesiIransyvonlai.pdf) [letöltve:
2017.10.29]

PETER, I. (2003) *History of the World Wide Web*

<http://www.nethistory.info/History%20of%20the%20Internet/web.html> [megtekintve:

2018.04.27.]

TÓTH J., VASS Cs. (2012). *Clear, Unclear and Non-media – an Attempt at Conceptualisation*,
KOME, An International Journal of Pure Communication Inquiry Volume 1 Issue 1 p. 20-30,

Hungarian Communication Studies Association <http://komejournal.com/files/Clear.pdf>

[letöltve: 2018.04.22.]

JOGSZABÁLYJEGYZÉK

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679. rendelete (általános adatvédelmi rendelet vagy GDPR)

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)

2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról (Infotv.)

1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról (Avtv.)

30/1992. (V. 26.) AB határozat